

УДК 336.22:339.542:004

Ткачик Федір Петрович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Західноукраїнський національний університет*

Tkachyk Fedir

*D. Sc. in Economics, Professor,
Professor at the Department of Finance named after S. I. Yuriy
West Ukrainian National University
ORCID: 0000-0002-4783-6919*

Крисовата Катерина Вікторівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Західноукраїнський національний університет*

Krysovata Kateryna

*PhD in Economics, Associate Professor at the
Department of Finance named after S. I. Yuriy
West Ukrainian National University
ORCID: 0000-0003-1147-8811*

DOI: 10.25313/2520-2294-2025-7-11241

МОДЕРНІ ТRENДИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МИТНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

MODERN TRENDS IN THE DIGITAL TRANSFORMATION OF THE CUSTOMS SPACE OF UKRAINE

Анотація. Вступ. У сучасних умовах митний простір України перебуває під впливом масштабних викликів, зумовлених воєнним станом, євроінтеграційним курсом та глобальною цифровізацією. Це актуалізує потребу в трансформації митного простору на основі цифрових інструментів, які забезпечують прозорість, ефективність і стійкість митного адміністрування. Особливу науково-практичну цінність становить адаптація митної інфраструктури до стандартів ЄС та посилення її здатності реагувати на загрози національній безпеці.

Мета. Метою статті є дослідження ключових трендів цифрової трансформації митного простору України, аналіз інституційних та технологічних інновацій у цій сфері, а також формулювання пріоритетних заходів щодо модернізації митної системи в умовах воєнних викликів і європейської інтеграції.

Матеріали і методи. Інформаційну базу дослідження склали офіційні дані Державної митної служби України, звіти міжнародних організацій, аналітичні матеріали, наукові праці, ресурси мережі «Інтернет», сервіси з використанням технологій штучного інтелекту. Методологічну основу становить комбінаторика наукових підходів: діалектичний (для виявлення взаємозв'язку між цифровізацією та інституційними змінами в митному просторі), інституційний (для аналізу нормативно-правової та організаційної структури митних органів), інформаційний (для оцінки ролі цифрових платформ, баз даних і сервісів), структурно-функціональний (в процесі дослідження складових митної інфраструктури), порівняльний (для вивчення зарубіжного досвіду), а також елементи сценарного прогнозування та експертного узагальнення (для формулювання висновків і пропозицій).

Результати. У межах дослідження систематизовано теоретичні підходи до трактування митного простору як багатовимірної інституційної категорії, що включає територіальний, правовий та цифрово-технологічний компоненти. Проведено аналіз трансформаційних процесів у митній сфері України в умовах воєнного стану та європейської інтеграції. Уточнено принципи цифровізації митного простору, зокрема адаптивність, поетапність, інтероперабельність, відкритість даних,

кіберзахищеність і клієнтоорієнтованість. Проведено оцінку динаміки розвитку цифрових сервісів Державної митної служби України з побудовою сценарного прогнозу на короткострокову перспективу до 2028 року.

Сформульовано авторське бачення модернізації митного простору як інноваційної системи, орієнтованої на прозорість, керованість і національну безпеку. Запропоновано комплекс заходів тактичного і стратегічного характеру цифровізації митного простору України з урахуванням зарубіжного досвіду. Серед ключових пріоритетів – забезпечення стійкої IT-інфраструктури, підвищення цифрової компетентності кадрового забезпечення, інтеграція з європейськими інформаційними системами, створення аналітичної платформи на основі Big Data та технологій штучного інтелекту. Обґрунтовано необхідність нормативного перегляду процедур митного адміністрування, інституційної адаптації та залучення міжнародної технічної допомоги.

Перспективи. Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на розробці концептуально-методичних підходів до оцінювання ефективності цифрових інструментів управління митними ризиками з урахуванням індикаторів фінансової результативності, швидкості обробки процедур та точності ідентифікації порушень митних правил. Перспективним є емпіричний аналіз впливу цифрових рішень на структуру митних надходжень, обсяги зовнішньої торгівлі та протидію контрабандним явищам.

Ключові слова: публічні фінанси, митна політика, адміністрування погатків, цифровізація митного простору, митний контроль, управління митними ризиками, інформаційні технології, фінансова безпека, економічний розвиток.

Summary. Introduction. Ukraine's customs system is facing profound challenges driven by martial law, the country's path toward European integration, and global digitalization. These circumstances underline the need to transform the customs space using digital tools that ensure transparency, efficiency, and resilience in customs administration. Special attention is given to aligning the customs infrastructure with EU standards and enhancing its ability to respond to national security threats.

Purpose. The purpose of the article is to explore key trends in the digital transformation of Ukraine's customs space, to analyze institutional and technological innovations in this area, and to formulate priority measures for modernizing the customs system under wartime conditions and in the context of European integration.

Materials and Methods. The information base of the study was made up of official data of the State Customs Service of Ukraine, reports of international organizations, analytical materials, scientific works, resources of the Internet, services using artificial intelligence technologies. The methodological basis is a combinatorics of scientific approaches: dialectical (to identify the relationship between digitalization and institutional changes in the customs space), institutional (to analyze the regulatory and organizational structure of customs authorities), informational (to assess the role of digital platforms, databases and services), structural-functional (in the process of studying the components of the customs infrastructure), comparative (to study foreign experience), as well as elements of scenario forecasting and expert generalization (to formulate conclusions and proposals).

Results. The study systematizes theoretical approaches to defining the customs space as a multidimensional institutional category that encompasses territorial, legal, and digital-technological components. It analyzes the transformational processes in Ukraine's customs sector under martial law and in the context of European integration. The principles of customs digitalization have been clarified, including adaptability, phased implementation, interoperability, data openness, cybersecurity, and client orientation. The study also assesses the dynamics of the development of digital services of the State Customs Service of Ukraine, with the construction of a scenario-based short-term forecast through 2028.

An original vision of customs space modernization is formulated – viewing it as an innovative system focused on transparency, manageability, and national security. A comprehensive set of tactical and strategic measures for the digital transformation of Ukraine's customs space is proposed, taking into account international experience. Key priorities include ensuring a resilient IT infrastructure, enhancing digital competencies of personnel, integrating with European information systems, and developing an analytics platform based on Big Data and artificial intelligence technologies. The study also substantiates the need for regulatory revision of customs procedures, institutional adaptation, and mobilization of international technical assistance.

Discussion. Future scientific research should focus on the development of conceptual and methodological approaches for evaluating the effectiveness of digital tools in customs risk management, taking into account indicators such as fiscal performance, processing speed, and the accuracy of customs violation detection. A promising direction involves empirical analysis of the impact of digital solutions on the structure of customs revenues, the volume of international trade, and the prevention of smuggling activities.

Key words: public finance, customs policy, tax administration, digitalization of the customs space, customs control, customs risk management, information technology, fiscal security, economic development.

Постановка проблеми. Україна перебуває в процесі глобальних трансформацій митної сфери, спрямованих на її цифровізацію та інтеграцію до європейського економічного і митного простору. В сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій цифрові рішення здатні суттєво підвищити ефективність, транспарентність, прозорість і оперативність митних процедур, зокрема у кризові

періоди для країни, допомагаючи підтримувати економічну стабільність та обороноздатність держави. Імплементация IT-інструментів у діяльність органів Державної митної служби України гармонізує інституційно-правове забезпечення з європейськими стандартами, раціоналізує часові практики обробки вантажів, оптимізує кадровий потенціал, мінімізує корупційні ризики й контрабандні схеми. Інтеграція

до митного союзу ЄС вимагає не тільки адаптації законодавства, але й приведення митних процедур у відповідність до вимог ЄС. Таким чином, цифрова трансформація митного простору України є нагальною необхідністю, зумовленою як внутрішніми потребами модернізації та забезпечення національної безпеки, так і зовнішніми зобов'язаннями в рамках євроінтеграційного курсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні проблеми функціонування митного простору, зокрема в контексті його цифрової трансформації, стали предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретичні підходи до визначення сутності митного простору як багатовимірного явища, що охоплює територіальні, правові, інституційні та функціональні складові, представлено у працях [1; 2; 4]. Дослідження нормативно-правового забезпечення діяльності митних органів у контексті реалізації фіскальної функції та євроінтеграційного курсу України відображені в літературних джерелах [3; 5; 6; 7]. Обґрунтуванню стратегічної ролі цифровізації митного адміністрування як передумови адаптації до стандартів ЄС, а також забезпечення національної безпеки присвячено публікацію [8]. Практичні аспекти цифрової трансформації митного простору України розглянуто у дослідженні [15]. Зарубіжні інформаційно-наукові джерела [10; 12; 13; 14] репрезентують сучасні інструменти цифрового митного адміністрування. Актуальні дані про динаміку порушень митних правил і зміни в структурі контролю відображено в офіційних ресурсах [9; 16].

Разом із тим, попри наявність ґрунтовних наукових доробок щодо теоретичних і прикладних аспектів митної політики в контексті цифровізації, недостатньо розробленими залишаються питання комплексного аналізу та прогнозування динаміки митного простору в сучасних умовах, оцінювання ефективності цифрових інструментів управління ризиками, а також їхнього впливу на фіскальну безпеку. Такий контекст становить науково-практичний інтерес і обумовлює актуальність дослідження проблем і перспектив цифрової трансформації митного простору України.

Мета статті — дослідити теоретико-інституційні засади та практичні тренди ефективної розбудови митного простору держави на основі цифрової трансформації та модернізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття митного простору тісно корелює із категоріями державного суверенітету, митної юрисдикції та митної території. У праці О. Ярошенка дана дефініція детермінується як «сфера, що охоплює територію, на якій держава здійснює свою виключну митну владу» [1]. На думку М. Якубовського, митний простір можна визначити як «територію держави (або об'єднання держав), окреслену державними кордонами, в межах якої діють єдині митні правила та здійснюється єдина митна політика»

[2]. У національному законодавстві України митний простір задекларовано таким чином: «територія України становить єдиний митний простір, на якому діють митні правила України» [3]. Водночас сучасні наукові погляди й дослідження декламують, що поняття митного простору не варто зводити лише до фізичної території. Доцільно розглядати митний простір більш комплексно — як сукупність економічних відносин, інституцій та процесів, що формують середовище здійснення митної справи. Зокрема О. Жукова наголошує, що «митний простір виходить за межі географічної території, якщо аналізувати його з економічної та функціональної точки зору: він охоплює умовні економічні та функціональні межі, де відбуваються митні процеси і взаємодіють суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності» [4]. Таким чином, митний простір можна інтерпретувати як багаторівневу систему: глобальний рівень, наднаціональний (регіональні митні союзи), національний та локальний рівні [5].

Кожен вищий рівень включає нижчі, а отже інтеграція України до глобального та європейського митного простору означає трансформацію національного рівня митного простору відповідно до наднаціональних правил і стандартів.

На нашу думку, поняття митного простору сьогодні охоплює не лише територіальний вимір, але й комплекс правових, економічних і організаційно-інституційних компонентів митної системи, що у сукупності та взаємодії забезпечують реалізацію суверенних прав держави у митній сфері. У цьому контексті особливої актуальності набуває цифровізація інституційного забезпечення митного простору як умова підвищення прозорості, ефективності контролю та адаптивності митної інфраструктури до сучасних викликів.

Інституційне забезпечення митного простору в Україні ґрунтується на нормативно-правових актах та діяльності уповноважених органів. В контексті зазначеного, основним законодавчим актом є Митний кодекс України, який визначає правові засади здійснення митної справи, статус митних органів та порядок застосування митних процедур [3]. Водночас в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» закріплено принципи єдності митного простору держави та виключної компетенції України здійснювати митне регулювання на своїй території [6]. Цим забезпечується суверенітет держави в митних питаннях.

Однією з ключових інституцій в процесі реалізації митної політики є Державна митна служба України (Держмитслужба), що позиціонується як центральний орган виконавчої влади, який відповідає за втілення митного законодавства, справляння митних платежів, боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил. Структура митних органів охоплює митниці в регіонах та спеціалізовані підрозділи (аналітичні, кінологічні, ІТ тощо),

які разом утворюють інфраструктуру митного простору. Інституційне забезпечення також включає підготовку кадрів (заклади освіти у сфері фінансів та митної справи, навчальні центри) та науково-дослідні установи в митній сфері [7, с. 56].

Варто наголосити, що міжнародна інтеграція є важливим аспектом інституційного розвитку. Україна є членом Всесвітньої митної організації (WCO) та впроваджує міжнародні стандарти, такі як Рамкові стандарти SAFE. У контексті євроінтеграції інституційна спроможність митниці посилюється через участь у спільних транзитних системах (NCTS), обмін даними з митними адміністраціями ЄС та взаємне визнання інститутів, таких як Авторизований економічний оператор. Формується нормативна і технічна база для підключення до єдиних інформаційно-аналітичних систем ЄС [8].

Відзначимо, що повномасштабна війна, спричинена агресією Росії, диверсифікувала інституційні виклики митному простору України. Тимчасова втрата контролю над частиною території означає порушення цілісності єдиного митного простору. В умовах правового режиму воєнного стану Державна митна служба України відповідним чином адаптувала свою діяльність, а саме: спрощено процедури для гуманітарних вантажів, впроваджено резервні IT-системи і налагоджено взаємодію з військовими адміністраціями. Таким чином, інституційна стійкість митного простору забезпечується гнучкістю нормативної бази та оперативністю митних органів, які навіть в умовах війни продовжують виконувати функції захисту кордонів і економічної безпеки держави.

Зростання тренду цифровізації світової економіки та торгівлі обумовлює потребу переходу митних органів на новий технологічний рівень. Для України ця потреба зумовлена також стратегічним курсом на вступ до Європейського Союзу. Євроінтеграційні пріоритети вимагають гармонізації митних процедур і IT-систем із вимогами ЄС, що фактично інтенсифікує цифрову трансформацію митного простору України. Згідно з Угодою про асоціацію Україна — ЄС, Україна зобов'язалась імплементувати положення Митного кодексу Європейського Союзу, які передбачають повний перехід на електронний обмін даними у митній сфері. Водночас, на початку 2024 року Міністерство фінансів України затвердило довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку Держмитслужби до 2026 року [9], що став орієнтиром цифрової трансформації митних інституцій. Ми переконані, що в цьому ракурсі фундаментальну та стратегічну роль відіграватимуть ключові принципи цифровізації, які забезпечуватимуть ефективність функціонування суб'єктів митного простору та відповідність міжнародним стандартам і пріоритетам. Принципи цифрової трансформації митного простору України доцільно систематизувати та обґрунтувати наступним чином:

1. Принцип кібербезпеки — впровадження сучасних засобів захисту даних є обов'язковою умовою цифровізації митних процедур. Стратегічний план передбачає запровадження комплексних заходів кіберзахисту: від фіксування всіх дій з митними даними і багаторівневої автентифікації користувачів до захисту від несанкціонованого доступу до інформації.

2. Принцип безпаперовості — перехід на електронний документообіг у всіх взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих процесах. Державна митна служба має нівелювати у тактичній перспективі використання паперових носіїв інформації, натомість використовувати електронні декларації, електронні дозволи, сертифікати тощо. Принцип безпаперовості в Україні більшою мірою реалізовано через системи електронного декларування та електронний кабінет суб'єкта ЗЕД, що забезпечують онлайн-подання документів і цілодобовий обмін інформацією.

3. Принцип надійності та модернізації IT-систем — передбачає побудову гнучкої, масштабованої IT-інфраструктури митних інституцій. План цифровізації відображає розгортання нової Єдиної автоматизованої інформаційної системи митниці (ЄАІС), її централізоване впровадження замість застарілих розрізнених програм. В сучасних умовах формується сервісно-орієнтована архітектура програмних рішень, що продукує модульність, сумісність компонентів та можливість їх швидкого вдосконалення або заміни без переривання роботи всієї системи. Сучасні технології (хмарні обчислення, мікросервіси, блокчейн) дозволяють витримувати зростаючі навантаження та забезпечать високий рівень доступності сервісів.

4. Принцип інтегрованості та інтеграції: інформаційні системи забезпечення митного простору мають бути здатними взаємодіяти як між собою, так і з зовнішніми системами — іншими відомствами України (Державна податкова служба України, Державна прикордонна служба України, Національна поліція України тощо) та митними системами країн-партнерів. Це реалізується через створення інтерфейсів програмування для зовнішніх користувачів і обміну даними, що відображено в сервісі «єдине вікно».

5. Принцип прозорості та підзвітності — цифрові технології повинні підсилювати прозорість митних процедур для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та суспільства. Онлайн-моніторинг статусу митного оформлення, електронні журнали дій митних інспекторів, публічні кабінети з аналітикою роботи ДМС України — усе це підвищує довіру до митної системи та зменшує простір для корупційних ризиків.

6. Принцип орієнтованості на користувача: електронні сервіси мають бути зручними для бізнес-спільноти і громадян. Це означає їхню доступність (цілодобова робота, зрозумілий інтерфейс багатьма мовами), швидкодію та надання зворотного зв'язку.

7. Принцип адаптивності та поетапності — цифрову трансформацію митного простору доцільно реалізовувати поетапно, щоб забезпечити керуваність змін та врахувати максимум зовнішніх та внутрішніх факторів, в т.ч. ризикового характеру. Крім того, ІТ-сфера динамічно змінюється, тому принцип адаптивності передбачає регулярне оновлення технологій, використання інновацій (ІШІ, блокчейн, IoT) по мірі їх готовності та доцільності [10].

Ми переконані, що дотримання окреслених принципів забезпечить цілісність та результативність процесу цифрової трансформації митного простору. Водночас, впровадження електронних технологій в діяльності ДМС України триває вже понад десятиліття, протягом цього періоду досягнуто вагомих практичних результатів. Ключовими компонентами сучасної електронної митної системи є такі: система електронного декларування (подання митних декларацій в режимі «онлайн»), веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» (для обміну даними з іншими контролюючими органами), Автоматизована система митного оформлення (програмний комплекс «Інспектор», що здійснює перевірку декларацій та розрахунок платежів), система управління ризиками (для автоматичного аналізу та відбору ризикових вантажів на огляд), Електронний кабінет суб'єкта ЗЕД (персоналізований портал для імпортера/експортера), а також спеціалізовані інформаційні обмінні системи (для спільного транзиту NCTS, обміну попередньою інформацією тощо).

На рис. 1 представлено динаміку кількості електронних декларацій (у млн. одиниць) та кількість

інтегрованих цифрових сервісів (в умовних одиницях функціональних рішень), впроваджених у митному адмініструванні України у 2018–2024 рр. До цифрових сервісів віднесено інформаційні платформи, автоматизовані системи ризик-менеджменту, онлайн-сервіси для декларантів, модулі обміну даними з суміжними органами, а також інструменти цифрової взаємодії з ЄС.

Для оцінки перспектив цифрової трансформації митного простору держави було застосовано метод лінійної регресії — один із базових статистичних методів трендового прогнозування, що ґрунтується на виявленні закономірностей зміни показника в часі та описується моделлю:

$$y = a + b \cdot x,$$

де a — точка перетину, b — кутовий коефіцієнт (температура приросту).

Після побудови двох окремих моделей для кожного показника, було здійснено екстраполяцію на період 2025–2028 рр., за умови збереження поточних темпів зростання та відсутності системних зовнішніх фінансово-економічних шоків.

Емпіричний аналіз засвідчив зростання частки документообігу, що здійснюється в електронній формі з 55% у 2013 р. до 92% у 2023 р. Сьогодні переважна більшість митних документів (декларацій, заяв, повідомлень) опрацьовується безпаперовими методами. Частка митних декларацій, поданих в електронному вигляді, збільшилася з 86,1% у 2014 р. до 99,5% у 2024 р. — фактично, процес декларування повністю оцифровано. Рівень автоматизації митних

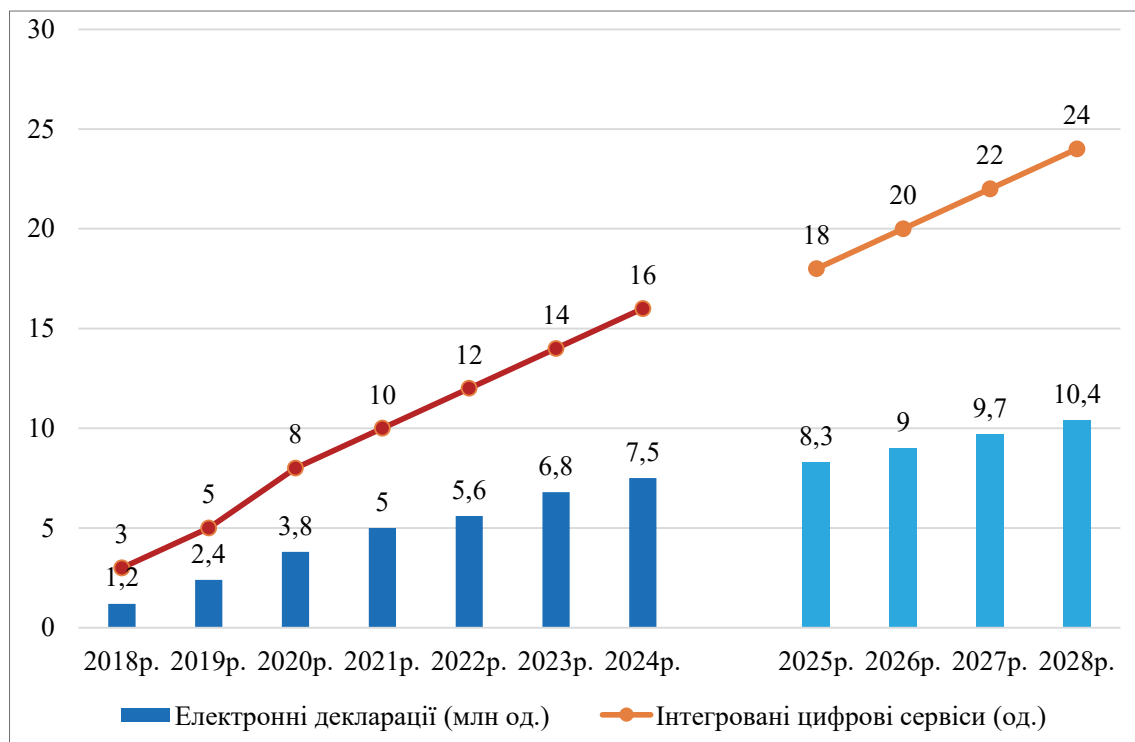

Рис. 1. Динаміка та прогноз ключових показників цифровізації митного простору України у 2018–2028 рр.

Джерело: побудовано на основі [11]

процедур мав зростаючий тренд за досліджуваний період з 65% до 82%, що відображає впровадження IT-рішень на всіх етапах — від оформлення товарів до контролю за їх пропуском. Кількість користувачів системи «Єдине вікно» зростає з 5,2 тис. компаній у 2016 р. до 23,8 тис. у 2024 р., адже суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності активно підключаються до онлайн-взаємодії з органами ДМС України.

Водночас слід наголосити, що розвинуті країни та інтеграційні об'єднання впроваджують новітні технології для прискорення та забезпечення митних процедур. У межах ЄС функціонує єдиний митний простір, і всі держави-члени застосовують стандартизовані IT-системи згідно з Митним кодексом Європейського Союзу. Польща є специфічним еталоном успішної цифровізації митного простору, оскільки польська Національна адміністрація доходів реалізувала масштабний проект створення Порталу електронних послуг податково-митної служби (PUESC). Цей портал забезпечує двосторонню електронну взаємодію митних органів з суб'єктами бізнесу і громадянами, надаючи онлайн-сервіси з митного оформлення імпорту, експорту, транзиту, акцизного декларування та ін. Фактично, через PUESC підприємці можуть подати всі необхідні заявки і декларації, відстежувати їх опрацювання, отримувати рішення митниці дистанційно. Проект реалізований в рамках співфінансування від ЄС і передбачав максимальну трансформацію «митниці в смартфоні» в контексті забезпечення доступу до послуг незалежно від місця перебування суб'єкта митного простору [12].

Вважаємо за необхідне відзначити цікавий досвід цифровізації сфери управління в Норвегії — країни, яка не є членом ЄС, однак входить до зони спільного ринку та тісно співпрацює з ЄС у митних питаннях. Норвезька митна служба впроваджує систему Digitoll — повністю цифрова процедура митного оформлення при ввезенні товарів. З березня 2025 р. в Норвегії запроваджено обов'язкове попереднє електронне декларування усіх вантажів, що прямують до країни, ще до їх прибуття на кордон. Тобто 100% імпортних операцій здійснюються в режимі «онлайн» — перевізник або імпортер зобов'язаний подати електронні дані про товар заздалегідь, і вантаж фактично буде випущений до моменту фізичного перетину кордону. Нова інформаційна система покликана суттєво оптимізувати часові нормативи на кордоні та прискорити доставки. Для суб'єктів бізнесу це означає, що товар стає доступним одразу по прибуттю — фактично митниця «йде на випередження», оформлюючи вантаж наперед [13]. Цей досвід цікавий Україні тим, що демонструє перспективу повного переходу на безперервний цифровий митний контроль, інтегрований у логістичний ланцюжок. Аналогічні підходи (обов'язкове попереднє електронне інформування) запроваджуються і в ЄС, зокрема через систему ICS2 для авіа- та поштових вантажів.

Перспективною у фокусі ефективної розбудови митного простору України є цифрова ініціатива митних інституцій Китаю, яка проявляється в концепції «Smart Customs, Smart Borders, Smart Connectivity» — «розумна митниця, розумні кордони, розумна взаємопов'язаність». Це комплексна стратегія, яка поєднує цифрову трансформацію митного контролю, управління та міжнародної співпраці на базі технологій великих даних та штучного інтелекту. Водночас у Китаї побудовано моделі машинного навчання для управління ризиками: алгоритми аналізують історичні дані й виставляють автоматичний ризиковий рейтинг кожній декларації, підприємству чи товару. Система в режимі реального часу вирішує, які поставки потребують огляду, а які можна одразу випустити, що суттєво підвищує ефективність контролю. Заслужують на увагу розумні системи сканування (інтегровані з автоматичним розпізнаванням образів і пошуком за базами ризикових об'єктів), електронні замки з GPS-трекерами для транзиту, блокчейн-реєстри для відстеження походження товарів та інші інноваційні рішення в контексті покращення митного адміністрування в Китаї [14].

На наш погляд, такий контекст свідчить, що популяризація використання великих даних і технологій штучного інтелекту може докорінно змінити функціонування митних інституцій — від реагування на порушення до прогнозування та запобігання ризикам. Для України досвід Китаю є корисним у частині розбудови потужної IT-інфраструктури, здатної обробляти великі масиви інформації, а також впровадження інтелектуальних систем підтримки рішень.

Отже, зарубіжний досвід демонструє різні грані цифрової трансформації митного простору — від загальноєвропейських ініціатив із спрощення процедур до національних проривів у сфері штучного інтелекту. Спільним є те, що всі успішні цифрові кейси базуються на політичній волі до реформ, значних інвестиціях у IT та навчанні персоналу. Україна, розбудовуючи власну систему цифровізації митних інституцій, активно переймає ці напрацювання через міжнародну співпрацю, програми технічної допомоги та пілотні проекти з відповідними іноземними партнерами.

На найближчу перспективу розвиток митного простору України визначатиметься двома взаємопов'язаними пріоритетами: підготовкою до вступу в ЄС (зокрема, єдиного митного простору) та зміцнення національної безпеки. Цифровізація митного простору відіграє ключову роль у досягненні цих цілей. Розвиваючи цю тезу варто погодитися з думкою А. Назарко та О. Федотова, що «цифрова трансформація митної служби України повинна бути стратегічно орієнтована на розвиток електронного декларування, управління ризиками та обміну даними в режимі реального часу, що сприятиме її інтеграції у цифрову митну екосистему ЄС та

забезпечить підвищення довіри з боку міжнародних партнерів» [15].

В сучасних умовах національна безпека диктує необхідність використання цифрових технологій для більш ефективного захисту митного кордону та економічних інтересів держави. Через агресію РФ Україна зіткнулася з безпрецедентними викликами — від спроб контрабанди зброї і товарів подвійного призначення до критичної залежності бюджету від митних надходжень в умовах воєнної економіки. Констатуємо, що протягом січня–березня 2025 року митні органи виявили 2 455 порушень митних правил в Україні на загальну суму 1,4 млрд. грн, включно з аномальними торговельними потоками, конфіскаціями та штрафними санкціями [16], що прямо демонструє потребу у передових інструментах комплаєнсу і ризик-менеджменту. Тому пріоритетом є розбудова сучасної системи митного контролю (моніторингу) та ризик-менеджменту, що спирається на великі обсяги даних і здатна виявляти загрози на ранніх етапах. Такий аспект дозволить виявляти ризикові торговельні потоки, пов'язані з фінансуванням тероризму чи обходом санкцій і вживати відповідні (превентивні) заходи.

Ми переконані, що цифрова трансформація митного простору дозволить Україні зміцнити свої позиції на міжнародній арені як надійного торговельного партнера, забезпечити власний економічний простір від зовнішніх і внутрішніх загроз, а головне — створити модернізовану систему митних інституцій, здатну ефективно працювати в умовах модерних цифрових трендів та фінансово-економічних викликів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, практичний моніторинг цифрової трансформації митного простору України в цілому засвідчив позитивні тренди — пришвидшення та спрощення процедур, підвищення прозорості та керованості, зменшення митних ризиків. Водночас виявлено певні тенденції, які потребують коригувань: технічне вдосконалення систем, посилення їх захищеності (особливо в умовах воєнного стану), оновлення законодавства та підвищення цифрової грамотності суб'єктів митного простору. З огляду на це, запропоновано тактичні (1–4) та стратегічні (5–8) заходи цифровізації митного простору України:

1. Забезпечення стабільної роботи ЄАІС і резервних ІТ-систем в умовах воєнного стану.

2. Розширення функціональності електронного кабінету суб'єкта ЗЕД, зокрема через інтеграцію нових сервісів (онлайн-калькулятор митних платежів, інструменти перевірки статусу оформлення тощо).

3. Прискорення переходу на електронний документообіг для всіх категорій митних процедур.

4. Інтенсифікація навчання персоналу органів ДМС України та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності із цифрової грамотності та роботи з новими ІТ-сервісами.

5. Повноцінна участь у єдиному європейському митному просторі через автоматизований обмін попередньою інформацією, спільні транзитні процедури та електронні перевірки походження товарів.

6. Формування централізованої платформи для аналізу митних даних, що працює на основі алгоритмів машинного навчання, з автоматичним присвоєнням ризикових профілів вантажам, суб'єктам і напрямам переміщення.

7. Запровадження концепції «Smart Customs» з використанням ІоТ, блокчейн-реєстрів, аналізаторів зображень (сканерів) на базі технологій ІІІ, електронних GPS-замків для транзитних вантажів тощо.

8. залучення міжнародних інвестицій і технічної допомоги на розвиток цифрової митної інфраструктури.

Таким чином, модерні тренди цифрової трансформації митного простору України створюють передумови для нової якості митної системи — інноваційної, безпечної та відкритої. Продовження цього курсу є вкрай важливим для успішної післявоєнної відбудови економіки та реалізації стратегічної мети України — повноправної інтеграції до європейського співтовариства при надійному захисті національних інтересів.

У подальших дослідженнях доцільно зосередитися на оцінці ефективності цифрових інструментів управління митними ризиками, аналізі їхнього впливу на надходження до бюджету та міжнародну торгівлю. Окрему увагу варто приділити гармонізації цифрових рішень із європейськими митними ініціативами (NCTS, ICS2) та впровадженню інноваційних моделей штучного інтелекту в режимі реального часу.

Література

1. Ярошенко О. М. Теоретичні засади формування митного простору України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 30. С. 112–115.
2. Якубовський М. В. Формування митного простору в умовах економічної глобалізації. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. № 5(2). С. 175–178.
3. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 29.07.2025).
4. Жукова О. В. Концептуальні підходи до розуміння митного простору в умовах трансформаційних змін. *Економіка та держава*. 2020. № 11. С. 92–96.

5. Юрченко В.І. Інституційні основи функціонування митного простору в умовах євроінтеграції. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 3. С. 16–20.
6. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 29.07.2025).
7. Бережнюк І.Г., Бобрижна Г.В. Фіскальна функція митних органів України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 45(1). С. 54–59.
8. Ангел Є., Бутін А., Кузяків О. Майбутнє української митниці в умовах вступу в ЄС: аналітично-консультативна робота. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 2024. URL: <https://www.ier.com.ua/ua/publications/articles?pid=7479> (дата звернення: 29.07.2025).
9. Мінфін схвалив план цифровізації Держмитслужби до 2026 р. Фінансовий клуб. 2024. URL: <https://finclub.net/news/minfin-skhvalyv-plan-tsyfrovizatsii-derzhmytsluzhby-do-2026-roku.html> (дата звернення: 29.07.2025).
10. World Customs Organization. Digital Customs Maturity Model and phased ICT implementation approach. WCO SARChI Working Paper Series. WP 202302. Brussels: WCO, 2023. 36 p.
11. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (дата звернення: 27.07.2025).
12. Tax and Customs Electronic Services Portal (PUEESC). National Revenue Administration of Poland (Gov.pl). 2021. URL: <https://www.gov.pl/web/national-revenue-administration/tax-and-customs-electronic-services-portal> (дата звернення: 27.07.2025).
13. Norway: Digital reporting of information to customs before import of goods to be mandatory in 2025. BDO Indirect Tax News. 03.10.2024. URL: <https://www.bdo.global/en-gb/insights/tax/indirect-tax/norway-digital-reporting-of-information-to-customs-before-import-of-goods-to-be-mandatory-in-2025> (дата звернення: 29.07.2025).
14. Wang L. China's Smart Customs Journey. WCO News. 2025. № 2 (June). P. 68–71. URL: <https://mag.wcoomd.org/magazine/wco-news-107-issue-2-2025/chinas-smart-customs-journey/> (дата звернення: 29.07.2025).
15. Nazarko A., Fedotov O. The power of digitization: transforming Ukraine's customs service. *Global Trade and Customs Journal*. 2023. Vol. 18, No. 7. P. 253–260.
16. За I квартал 2025 року митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на 1,4 млрд. грн. Державна митна служба України. 2025. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-i-kvartal-2025-roku-mitnitsi-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-14-mlrd-grn-2096> (дата звернення: 29.07.2025).

References

1. Yaroshenko, O.M. (2017) Teoretychni zasady formuvannia mytnoho prostoru Ukrainy [Theoretical foundations of Ukraine's customs space formation]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiia*, no. 30, pp. 112–115.
2. Yakubovskiy, M.V. (2018) Formuvannia mytnoho prostoru v umovakh ekonomichnoi hlobalizatsii [Formation of customs space in the context of economic globalization]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 5(2), pp. 175–178.
3. Zakon Ukrainy 'Mytnyi kodeks Ukrainy' vid 13.03.2012 № 4495-VI [Customs Code of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
4. Zhukova, O.V. (2020) Kontseptualni pidkhody do rozuminnia mytnoho prostoru v umovakh transformatsiinykh zmin [Conceptual approaches to understanding the customs space under transformational changes]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 11, pp. 92–96.
5. Yurchenko, V.I. (2021) Instytutsiini osnovy funktsionuvannia mytnoho prostoru v umovakh yevrointehratsii [Institutional foundations of the functioning of the customs space in the context of European integration]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 3, pp. 16–20.
6. Zakon Ukrainy 'Pro zovnishnoekonomichnu diialnist' vid 16.04.1991 № 959-XII. [Law of Ukraine on Foreign Economic Activity]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
7. Berezhniuk, I.H. and Bobryzhna, H.V. (2024) Fiskalna funktsiia mytnykh orhaniv Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Fiscal function of Ukrainian customs authorities under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*, vol. 45(1), pp. 54–59.
8. Angel, Ye., Butin, A. and Kuziakiv, O. (2024) Maibutnie ukrainskoi mytnytsi v umovakh vstupu do YeS: analitychno-konsultatyvna robota [The future of Ukrainian customs in EU accession: analytical-advisory work]. *Instytut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsii*. Available at: <https://www.ier.com.ua/ua/publications/articles?pid=7479>
9. Finansovyi klub (2024) Minfin skhvalyv plan tsyfrovizatsii Derzhmytsluzhby do 2026 roku [Ministry of Finance approved the plan for digitalization of the State Customs Service until 2026]. Available at: <https://finclub.net/news/minfin-skhvalyv-plan-tsyfrovizatsii-derzhmytsluzhby-do-2026-roku.html>
10. World Customs Organization (2023) Digital Customs Maturity Model and phased ICT implementation approach. WCO SARChI Working Paper Series. WP 202302. Brussels: WCO.

11. Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian [State Budget Portal for Citizens]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
12. National Revenue Administration of Poland (2021) Tax and Customs Electronic Services Portal (PUEESC). Available at: <https://www.gov.pl/web/national-revenue-administration/tax-and-customs-electronic-services-portal>
13. BDO Global (2024) Norway: Digital reporting of information to customs before import of goods to be mandatory in 2025. Indirect Tax News. Available at: <https://www.bdo.global/en-gb/insights/tax/indirect-tax/norway-digital-reporting-of-information-to-customs-before-import-of-goods-to-be-mandatory-in-2025>
14. Wang, L. (2025) China's Smart Customs Journey. WCO News, no. 2 (June), pp. 68–71. Available at: <https://mag.wcoomd.org/magazine/wco-news-107-issue-2-2025/chinas-smart-customs-journey/>
15. Nazarko, A. and Fedotov, O. (2023) The power of digitization: transforming Ukraine's customs service. Global Trade and Customs Journal, vol. 18, no. 7, pp. 253–260.
16. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy (2025) Za I kvartal 2025 roku mytnytsi vyiyavly porushen na 1,4 mlrd hrn [In the first quarter of 2025, customs offices detected UAH 1.4 billion in customs violations]. Available at: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-i-kvartal-2025-roku-mitnitsi-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-14-mlrd-grn-2096>